

Fri att tjäna

Fördjupning av Jakob Appell, kaplan.

Under läsåret 2020-2021 uppmärksammar FFG på en rad olika sätt att det är 500 år sedan Martin Luther gav ut klassikern ”Om en kristen människas frihet”. Fördjupningsdelen i Hälsning belyser den kristna frihetstanken utifrån teologins olika discipliner. I detta nummer blir det från pastoralteologins bord då Jakob Appell, kaplan och lärare i praktisk teologi, lyfter fram vad som gjorde Martin Luther så frimodig i sin bekännelse inför kejsaren i Worms våren 1521 – för exakt 500 år sedan.

I april 1521 ställdes Martin Luther inför kejsar Karl V och riksdagen i Worms, som krävde att Luther skulle ta tillbaka ett antal skrifter som han hade författat, bland annat *Om en kristen människas frihet* från 1520. Mycket stod på spel. För reformatorn själv handlade det bland annat om att leva som han lärt i nämnda skrift, kärnfullt sammanfattat i en två-delad tes:

”En kristen människa är den friaste herre över allting och ingen underdånig.
En kristen människa är den tjänstvilligaste tjänare under allting och alla underdånig.”

Luther visste att han hotades med bannlysning från kyrkan, och att bli betraktad som fredlös i riket, men svarade att han inte kunde ta tillbaka vad han skrivit med mindre än att han överbevisades av Skriftens ord eller av klara förnuftsskäl. Eftersom hans samvete var bundet av Gud (Skriften) kunde det varken vara förnuftigt eller säkert att gå emot det, sade han. Och så avslutade Luther med de berömda orden: *Här står jag och kan inte annat, Gud hjälpe mig!*

Den friaste herre

En bakgrund till Luthers reformatoriska skrifter var många års fruktan för Gud och frågan om en nådig Gud. Det är ett känt fenomen att en större fruktan (t.ex. för Gud) tar bort något av en mindre fruktan (t.ex. för människor). När Luther stod

framför kejsaren fruktade han inte lika mycket kejsarens dom som han fruktade Guds. Därför var det otänkbart för honom att gå emot sitt samvete, bundet som det var av Guds ord.

Men det var inte ett skräckslaget samvete som drev honom inför kejsaren, utan ett *befriat*. Luthers frimodighet, själva kraften i hans orädda bekännelse, hängde samman med att han visste utslaget i Guds dom – kärnan i hans reformatoriska upptäckt. Han var av Gud förklarad rättfärdig för Jesu Kristi skull, en fri gåva att ta emot i tro. Inte som ett önsketänkande för att komma ur ångest utan som en övertygelse Skriften gett honom. Den som lagt märke till hur samvetsgrann Martin Luther var (och därför så orolig för Guds dom) förstår att han inte nöjde sig med mindre än säkra utlåtanden från Gud. Det fanns inga påvliga utlåtanden som var *mer* pålitliga (Luther konstaterade att dessa ofta var motstridiga) och inga filosofiska resonemang som kunde leda längre än vad Gud sagt.

Kejsarens påtryckningar ställde honom inför frågan om den sanna frihetens väsen. Om Luther hade tagit tillbaka sin skrift av fruktan för dem som hade makt i världen, så hade han vunnit en yttre frihet (och sluppit undan fredlösheten), men förlorat den verkliga friheten – den som han hade skrivit om: *en kristen människas frihet*. När Luther stod inför den makt som kunde ta både liv och frihet ifrån honom, så visade han i praktiken vad han menat när han skrev att en kristen är den friaste

av herrar och ingen underdånig. Inte ens kejsaren. Hans belackare kunde slå honom, men inte nå honom. Döda honom, men inte ta livet av honom. Hans liv var väl förborgat i Gud, en frukt av att vara förklarad rättfärdig inför honom. Han hade på ett Guds löfte fått visshet om syndernas förlåtelse och barnskapet hos Gud. Då var han fri. Befriad av Gud, för evigheten. Och därför också fri inför människor. Vad kunde de göra mot honom? ”Herren är med mig. Jag är inte rädd. Vad kan en människa göra mig?” (Ps 118:6) Rättfärdiggörelsen genom tron hade befriat honom från *nödvändigheten* av att skydda sig själv och tänka på sig själv, och han kunde vila i att Gud som deklarerat att han var *för* honom också var *med* honom. Som det också står uttryckt i Romarbrevet, som var så avgörande för Luthers tro:

Vad ska vi nu säga om detta? Om Gud är för oss, vem kan då vara emot oss? Han som inte skonade sin egen Son utan utgav honom för oss alla, hur skall han annat än också skänka oss allt med honom? Vem kan anklaga Guds utvalda? Gud är den som frikänner. Vem är den som fördömer? Kristus Jesus är den som har dött, ja, än mer, den som har blivit uppväckt och som sitter på Guds högra sida och ber för oss. (Rom 8:31–34)

Den tjänstvilligaste tjänare

Det är oklart i vilken mån Luther tänkte på sin tjänst för andra när han stod inför kejsaren i Worms, men eftersom det var en strid om evangeliets frihet, som han blivit viss om, så släppte flera av de vanliga mänskliga egenintressena. Han sökte inte att klamra sig fast vid varken sitt liv eller sin (yttre) frihet, eftersom han visste att han oavsett utgång i Worms behöll både liv och frihet, vilket han senare uttryckte i reformationspsalmen *Vår Gud är oss en väldig borg*: ”Fast vi våge gods och ära, liv och allt; ske blott som Gud befallt. Guds rike vi behålle.” (Sv.ps. 237:4) Då kunde också hans liv bli till tjänst för andra, vilket det utan tvekan var i Worms, även om han inte tänkte på det. Hur många har inte haft direkt nytta av hans bekännelse i Worms? Vad hade hänt om han tagit tillbaka sin skrift?

En del har förstås uppmärksammat Luthers föredömliga kamp för sanning och samvetsfrihet gentemot maktens försök att underkua och tysta. Vi kan känna igen några av mekanismerna i dagens Sverige. Luthers kamp är tidlös och han sällar sig till raden av bekännare som betjänat mänskligheten i värnandet av sanning gentemot makt. Andra har lyft fram att han också tjänade

I Kristus är allt redan givet och i honom finns allt för att kunna vara till för andra människors skull.

sin kyrka (bl.a. genom påminnelsen om hur förhållandet mellan makt och sanning bör hanteras), även om mottagligheten där och då inte var så stor. Hans bekännelse hade något viktigt att säga den tidens kristna och har sedan dess gett vägledning för människor av alla samfundstillhörigheter i fråga om ställningen inför Gud och vad det är att vara fri i andligt avseende. Martin Luther var *fri att tjäna*, när han med sin bekännelse riskerade liv och frihet inför kejsaren.

Visshet och tjänst

När Luther kämpade med ovissheten om Guds nåd ("osäkerhetens monster") fick han ibland höra att ovissheten var nyttig, eftersom den drev honom till *mer* överlåtelse, bön och goda gärningar. När Luther efter sitt reformatoriska genombrott analyserade sina tidigare drivkrafter, inte minst som munk, så slogs han av hur *självupptagen* drivkraften var (därav den senare kritiken mot klosterväsendet). När Luther drevs till bön och fromhet för att säkra sin plats i nåden och Guds välbehag (som han ändå inte kunde bli viss om och heller inte fick bli viss om) så tjänade han sig *själv*.

Tjänst för andra blev därför något helt annat när Luther upptäckte evangeliets frihet. Allt var färdigt genom Kristi försoning. Att han förklarats rättfärdig inför Gud var något redan givet, som han kunde omfamna i tro och med visshet, utifrån

löften Gud hade gett. När tjänst för andra inte behövdes för hans egen skull (och för Guds skull) så kunde tjänsten, till slut, bli för *människornas* skull. Han var fri att tjäna utan att behöva, och vilja, tjäna sig själv. I Kristus är allt redan givet och i honom finns allt för att kunna vara till för andra människors skull (inte det omvända).

En del menar att det inte blir så mycket av tjänsten om "allt är färdigt", men invändningen glömmer att tjänsten hämtar både sin form och sin drivkraft i Kristus, allas vår tjänare. Tjänsten är att tjäna som honom, såsom en som blivit betjänad av honom och som i den dagliga omvändelsen fortsätter att bli betjänad av honom. Att se Jesus tvätta ens egna fötter förändrar blicken för de andra medmänniskorna, till att se på dem med Jesu egen blick, och med hans blick tjäna dem såsom han först tjänat, älskat, frågat efter, förlåtit oss var och en. I hans efterföljd kommer vi alltid att vara *lärjungar*. Det kommer alltid finnas en ovilja till att ödmjuka sig och tjäna som honom, varför vi aldrig upphör att vara syndare som får märka att Jesus inte upphört att tvätta fötter.

Luthers insikter var förstås inte hans egna. Vi vet hur avgörande några av Paulus brev var för honom, men några rader ur Johannes brev kan få sammanfatta den dynamik som finns mellan visshet om Guds nåd och tjänst för andra, rättfärdighet inför Gud och kärlek till andra. Aposteln

Johannes skriver om den sanna kärlekens väsen i kapitel 4. Den härstammar inte från oss utan från Gud, som också definierar vad kärlek är: Gud sände sin Son till världen, till försoning för våra synder (4:9f). Därefter skriver aposteln att denna kärlek *når sitt mål i oss*. Två gånger och på två olika sätt. Det ena är mera väntat: att själv älska såsom Gud älskat oss (4:12). Det andra är mera oväntat, men i förhållande till Luthers reformatoriska upptäckter mycket talande: ”kärleken har nått sitt mål hos oss: *att vi är frimodiga på domens dag*” (4:19). Vårt att upprepa är att kärleken inte består i att vi älskat Gud – att vi skulle kunna bli frimodiga i takt med att *vår kärlek växer* – utan att Gud älskat oss och sänt sin Son till försoning för våra synder (4:10). Guds nåd vilar på ett faktum: Kristi fullbordade försoningsverk. Detta Guds hjärtelag för syndare når sitt mål när en ”rövare” går domedagen till mötes *frimodig*, med visshet om ett frikännande, en Guds egen rättfärdigförklaring. Att förbli i *denna kärlek* (4:16) är inte utan frukt. Den ena frukten är att kärleken driver ut rädsla som ”hör samman med straff” (4:18) och den andra är att själv kunna älska, och vilja älska, därför att Gud först har älskat (4:19). *Frimodig inför Guds dom och fri att älska*, såsom en som blivit viss om Guds kärlek, tydligast uppenbarad i Kristi försoningsdöd.

En frihet värd att fira och själv bekänna

Martin Luthers bekännelse inför kejsar Karl V i Worms för 500 år sedan var en kamp för *sanning* gentemot makt som så ofta är ovillig att ta sanningsspörsmål på allvar. Men det var inte bara en kamp för sanning utan också för *nåd*, som Guds ords sanning förvissat reformatorn om, gentemot lagträdom och ”ovisshetens monster” som gör människan inkrökt i sig själv i andligt avseende. Inkröktheten är kärlekens fiende, varför Luther faktiskt också bedrev en kamp för den rätt motiverade *kärleken*, den som hämtar sitt utflöde i Guds kärlek till syndare, ja, i rättfärdiggörelse genom tron allena. Kampen bedrevs under hot om dom och död (med bannbullen också ett hot om evig förtäpelse), men såsom en kamp om den sanna *friheten*, som påvens bulla inte kunde omintetgöra, och *det eviga livet*, som fredlösheten i Worms inte kunde komma åt. Nåd och sanning, visshet och tjänst, liv och frihet sammanvävt i en tidlös bekännelse som både är värd att fira och själv göra till sin: *Här står jag och kan inte annat, Gud hjälpe mig!*

